

Отримано: 02 березня 2023 р.

Прорецензовано: 14 березня 2023 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2023 р.

e-mail: yuliahryhorchuk@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9359-1334>

Web of Science Researcher ID: HNR-3749-2023

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-17(85)-271-276

Григорчук Ю. М. Київ як сакральний топос у літописних текстах і сучасній поезії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85). С. 271–276.

УДК: 821.161.2

Григорчук Юлія Миколаївна,

кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

КИЇВ ЯК САКРАЛЬНИЙ ТОПОС У ЛІТОПИСНИХ ТЕКСТАХ І СУЧАСНІЙ ПОЕЗІЇ

*Скільки століть перекотилося / по твоїм серці, Оранто!..
Довгі століття кришаться / під твоїми стопами...
Але ти – Стіна незрушима, / а ми – твій народ, синьошата!
(Віра Вовк, «Іконостас України»).*

Стаття присвячена компаративному аналізу інтерпретації топосу Києва в літературних текстах середньовіччя і сучасності. Об'єктом дослідження є текст «Повісті минулих літ» та поезії української письменниці Віри Вовк. Ця тема ще не була предметом наукового аналізу і в руслі сучасних історичних подій набуває особливої актуальності.

Зазначено, що в «Повісті минулих літ» і у творах Віри Вовк образ столиці України має значення особливого сакрального простору – духовного, історичного й культурного центру держави. Розглянуто специфіку художнього творення цього образу. Вказано, що основою інтерпретації топосу Києва в літописних текстах і поезії авторки є Біблія. Виокремлено головні аспекти формування сакрального топосу столиці: сакралізація історії міста, його державницької ролі і духовної місії (літопис) і сакралізація історії Києва, вираженої в церковній архітектурі, символічних образах природи і знакових постатях осіб (твори Віри Вовк).

Проаналізовано, що причиною сакралізації образу Києва в «Повісті минулих літ» є прагнення утвердити роль міста як княжої столиці, а в сучасній поезії Віри Вовк – бажання зберегти від руйнації національну пам'ять народу. Доведено, що твори авторки значною мірою побудовані на літописному сюжетно-образному матеріалі і є його оригінальним переосмисленням в сучасності.

Підсумовано, що в усіх аналізованих текстах топос Києва набуває особливого значення духовно-аксіологічного центру української держави.

Ключові слова: топос Києва, літопис, Віра Вовк, сакральний простір, текст, контекст, образ, символ.

Yuliia Hryhorchuk,

PhD (Candidate of Philology), junior research fellow,
Shevchenko Institute of Literature of the NAS of Ukraine

KYIV AS A SACRED TOPOS IN THE PRIMARY CHRONICLE AND MODERN POETRY

The article is devoted to a comparative analysis of the interpretation of the Kyiv's topos in medieval and modern literary texts. The object of the study is the Primary Chronicle ("The Tale of Bygone Years") and the poetry of the Ukrainian writer Vira Vovk. This topic has not yet been the subject of scientific analysis, and in the course of modern historical events, it is gaining special relevance.

It is noted that in the Primary Chronicle and in the works of Vira Vovk, the image of the capital of Ukraine has the meaning of a special sacred space – the spiritual, historical and cultural center of the state. The specifics of the artistic creation of this image are considered. It is indicated that the Bible is the basis of the interpretation of the Kyiv topos in the Primary Chronicle and modern poetry. The main aspects of the formation of the sacred topos of the capital are highlighted: the sacralization of the history of the city, its role as a statesman and spiritual mission (chronicle) and the sacralization of the history of Kyiv, expressed in church architecture, symbolic images of nature and iconic figures of persons (the Vira Vovk's lyrics).

It is noted that the reason for the sacralization of the image of Kyiv in the Primary Chronicle is the desire to confirm the role of the city as the princely capital, and in the contemporary poetry of Vira Vovk – the desire to preserve the national memory of the people from destruction. It has been proven that the author's works are largely based on historical plot-image material and are its original reinterpretation in the present.

It is indicated that in all texts of interest the Kyiv topos acquires a special significance as the spiritual and axiological center of the Ukrainian State.

Keywords: topos of Kyiv, chronicle, Vira Vovk, sacred space, text, context, image, symbol.

Постановка проблеми. У період глобальних історичних викликів особливо загострюється відчуття аксіологічної вагомості національного простору. Для України впродовж тисячоліть таким сакральним топосом є Київ – могутня столиця Київської Русі й сучасної держави, її духовний, історичний і культурний центр. Це прикметно втілюють як найдавніші літописні тексти, так і твори сучасних авторів, зокрема української письменниці з Бразилії Віри Вовк (1926–2022 рр.). Віддалена від дому півекваторною відстанню та понад 80-літньою розлукою, поетеса увесь цей час творила для Батьківщини і «жила нею так інтенсивно, наче б ніколи з нею не розлучалася» (Вовк, 2011: 63). Можливо, саме вимушена еміграція під час Другої світової війни й сильне прагнення повернутися на Україну зумовили те, наскрізно притаманне творам авторки, сакралізоване сприйняття рідного простору. Особливе місце в її ліриці займає образ княжого граду Києва, міста-символу власної самості та історичної пам'яті народу. В цьому контексті видається особливо цікавим дослідити суголосність сучасних творів Віри Вовк та давніх текстів «Повісті минулих літ», з'ясувати художню специфіку формування в них топосу Києва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прикметно, що досі окреслена тема не була об'єктом наукових зацікавлень, хоч окремі її аспекти висвітлені в низці публікацій П. Білоуса, С. Герасимчука, І. Матковської (символіка топосу Києва в літературі Київської Русі (Білоус, 2012)), Я. Затилука (рецепція образу Києва у творах XVI–XVII ст.), Т. Гундорової, С. Кая, Л. Лавринович, Я. Поліщука (візія Києва в літературі новітньої доби (Поліщук, 2012)). Фундаментальною базою літературознавчих досліджень художнього простору є праці М. Еліаде, С. Кримського, Ю. Лотмана (Еліаде, 2001; Кримський, 2008; Лотман, 2000). Вагоме значення мають також статті, присвячені проблемам інтерпретації сакрального простору в сучасній українській поезії (Дмитрів, 2008) чи трансформації сакрального простору середньовічного міста (Сорочук, 2018).

Викремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на достатній обсяг фахового осмислення літературних інтерпретацій топосу Києва зокрема і сакрального простору загалом, специфіка його середньовічної літописної інтерпретації у взаємозв'язку з сучасною поезією ще не була об'єктом спеціального аналізу, так само не отримала наукового висвітлення поетична візія Києва в художніх творах Віри Вовк, що й визначає **актуальність** розвідки.

Отже, **мета** статті – дослідити своєрідність художньої рецепції сакрального топосу Києва в середньовічних літописних текстах і сучасних поетичних творах Віри Вовк.

Реалізація мети охоплює виконання таких **завдань**: проаналізувати специфіку творення образу Києва як сакрального топосу в «Повісті минулих літ»; висвітлити особливості його художньо-аксіологічної інтерпретації в поезії Віри Вовк; розглянути в порівняльному аспекті літописне й сьогочасне трактування образу столиці як сакрального національного простору.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає М. Еліаде: «Для релігійної людини простір не є однорідним... існує священний простір, він “могутній”, значущий, і існують інші простори, не святі, позбавлені структури, стійкості, одне слово, аморфні» (Еліаде, 2001: 12). Християнська свідомість чітко розмежовує ці локуси. Власне, в руслі цієї оптики й подається висвітлення української історії в «Повісті минулих літ» і в творах Віри Вовк.

Знаменно, що в найдавнішому літописі Київ згадується уже на перших сторінках, і вже з цього моменту чітко окреслюється виразна тенденція інтерпретації його як особливого сакрального простору, святого граду, благословенного Богом і відмежованого від решти язичницького світу. Так, уже первинна згадка міста в Іпатівському списку «**Повісті минулих літ**» криє в собі промовистий символічний підтекст і пов'язана з легендою про благословення апостолом Андрієм майбутніх теренів столиці: «*Бачите гори оці? Яка на горах цих возсія благодать Божя, і має бути город великий, і багато церков Бог воздвигне*”. І зійшов на гори ці, і благословив їх, і хрест поставив, і помолився Богу, і зійшов з гори тої, де опісля постав Київ...» (Повість, 1990). Літописець свідомо апелює до авторитетної постаті одного з перших Христових учнів, розпочинаючи від нього духовну історію Києва. Як зазначає П. Білоус: «Основний (і символічний) смисл легенди про подорож апостола Андрія (легенди апокрифічної, бо вона не має підтвердження у Святому Письмі, отже, за походженням – руська) полягає в тому, щоб напрозорити виникнення “города великого”, що стане оплотом християнства» (Білоус, 2012: 152). Водночас «такий “провіденційний” візит... став вагомим логічним фактором у піднесенні статусу Києва, поставив його в історико-духовному контексті в один ряд із Римом та Константинополем» (Герасимчук, 2010: 12), а також із біблійним Єрусалимом. Таке «порівняння стоїльного града давніх слов'ян з головною столицею християнського світу» (Герасимчук, 2010: 8), як і з іншими впливовими містами, сприяло актуалізації ролі Києва як сакрального топосу на тогочасних нехристиянських теренах.

Наведений мотив послідовно простежується у всьому «київському тексті» «Повісті минулих літ». Уміло переплітаючи фактографічні деталі, фольклорні легенди і морально-дидактичний контекст, давній автор вибудовує логічно-плинну оповідну канву, свідомо націлену на утвердження ролі Києва як духовного центру новоохрещеної княжої держави.

Сакральну семантику образу послідовно формують три складові. Це:

- **сакралізація історії міста, залученої в біблійний контекст;**
- **сакралізація державницької ролі столиці;**
- **сакралізація духовної місії Києва – коліски християнства на Русі.**

У темпоральному ключі всі ці аспекти охоплюють три часові проєкції: минуле, теперішнє, майбутнє, а в мозаїчній структурі літописного повісткування отримують оригінальні художньо-образні вияви.

Так, **сакралізація історії міста** прочитується уже з перших сторінок літопису. Минуле Києва оповите легендами, зануреними в біблійну канву; навіть літописна оповідь розпочинається не від заснування міста, а від біблійної історії розподілу земель після потопа Ноевими синами. Таким чином в передісторії міста реактуалізуються важливі сакральні старозавітні події. Про Київ згадується вже тоді, коли його ще фактично не було на карті, у пророцтві одного з перших Христових апостолів – Андрія Первозваного. Це з його благословення зійшла на Дніпрові пагорби Божа благодать, а згодом постав «*город великий, і багато церков*» (Повість, 1990). Як вказує один із дослідників пам'ятки: «Із тих легенд, що викладені на початку “Повісті минулих літ”, можна витлумачити “києвоцентризм” літописців» (Білоус, 2012: 153), тобто свідоме художнє конструювання географічного простору із символічним центром, яким є Київ.

Із сакралізацією історії столиці неодмінно пов'язана вербальна **сакралізація його особливого статусу – княжого граду**. Друга легенда, що оповідає про походження назви міста та його заснування трьома братами із полянського племені Києм, Щеком і Хоривом та їхньою сестрою Либіддю промовисто акцентує на знатному, княжому походженні братів: «*Цей Кий княжив у роду своєму; і ходив він до царя...*» (Повість, 1990), а також на особливому статусі полянського племені порівняно з іншими народностями: «*Тямуці та мудрі були, і називалися поляни, і від них же поляни-кияни і до сьогодні*» (Повість, 1990).

Третя оповідь з історії Києва теж наголошує на шляхетному роді його наступних очільників. Це були двоє мужів князя Рюрика, не варяги, «*не його племені, але бояри – Аскольд і Дір*» (Повість, 1990). За іншими джерелами (Брайчевський, 1988: 58), ці князі були першими християнськими володарями Києва, які ще до хрещення Русі-України прийняли християнську віру і загинули 882 р. від рук воїнів князя Олега.

Подальша історія міста пов'язана з княжою родиною Рюриковичів. Це історії правління Олега, Ігоря, княгині Ольги, а згодом їхніх нащадків: князів Володимира, Ярослава, Всеволода, Святополка, Володимира Мономаха.

Сакралізовано-державницьке розуміння майбутньої долі столиці криють у собі пророчі слова князя Олега: «*Се буде мати городам руським*» (Повість, 1990), у яких уперше звучить ідея консолідації інших міст довкола Києва як культурно-політичного центру Києво-Руської землі. За твердженням науковців, ця «провіденційна заява Олега є біблійною алюзією на Єрусалим, який у давньоєврейській мові є власною назвою жіночого роду, а тому у середньовічній літературі (зокрема у Святому Писанні, «Хроніці Георгія Амартола», апокрифічній літературі) означається словосполученням «мати міст». У цьому граматичному паралелізмі ясно вчувається ототожнення Києва і Єрусалима, перший у свідомості освіченого літописця поставав як новий центр духовного світу» (Герасимчук, 2010: 8).

В окресленому контексті розвивається подальша літописна сакралізація топосу Києва як столярного княжого граду під правлінням єдиного володаря. Місто поступово об'єднує інші міста, до нього, як і до старозавітного Єрусалиму, стікаються багатства навколишніх земель («*золото і паволоки, і овочі, і вина, і всіяке узороччя*» (Повість, 1990)), а обабіч розбудовуються менші поселення. Таким чином, формується вербальна сакралізація державницької ролі Києва, який набуває дедалі більшої міці, веде переможні війни з кочовими племенами, стає адміністративним центром, де князі збираються на віча й укладають присяги: «*...Бо то найстарший у землі нашій, Київ, і в ньому належить нам зібратися і порядок покласти*» (Повість, 1990).

Інша грань літописної *сакралізації топосу Києва* пов'язана з ідеєю *духовної місії столиці* й невіддільна від історії прийняття християнства на Русі 988 р. Для утвердження і висвітлення цієї теми давній автор залучає тодішні авторитетні джерела, свідомо описуючи відомих персонажів української історії у відповідному корелятивному зв'язку із образами, інспірованими текстами Святого Письма чи візантійськими хроніками. Так, княгиню Ольгу, яка першою 955 р. прийняла хрещення й отримала ім'я Олена, літописець порівнює з Оленою, «*матір'ю великого Костянтина*» (Повість, 1990), та із біблійною ефіопською царицею. Аналогічна паралель прочитується і в місії київського князя Володимира, якого автор зіставляє з римським імператором Костянтином. Загалом, наявні у творі паралелі «*Володимир – Костянтин*», «*Володимир – Давид*» та «*Ольга – Елена*» ... усталені у давній українській літературі алюзійні конструкції, семантичне навантаження яких виявляється у декларованні рівнозначності історичних місій порівнюваних постатей» (Герасимчук, 2010: 9), а водночас – із цілеспрямованим моделюванням сакральної духовної місії столиці.

Як стверджує фактографічна оповідь, Володимир після власного хрещення охрестив у Дніпрових водах всю країну. Після цього повелів руйнувати ідолівські капища, будувати храми, віддавати дітей «*на навчання книжне*» (Повість, 1990). На знак вдячності Богу князь «*поставив церкву святого Василя на горі, де стояли ідоли – Перун і інші, і де приносили їм жертви князь і люди. І почав ставити церкви і попів по інших городах, і людей приводити на хрещення по всіх городах і селах*» (Повість, 1990). Таким чином, подія хрещення Києва стала історичним контрапунктом, який змінив долю всієї країни, утвердивши напрям її розвитку як християнської держави.

Образ міста над Дніпром як княжого осідку і Божого граду промовисто віддзеркалений у сакральній архітектурі. У «Повісті минулих літ» це втілюють художні оповіді про існування й будівництво храмів, краса і велич яких утверджували духовний авторитет християнської столиці. Найдавніші зі згаданих у літописі – церква Святого Василя на княжому дворі і храм Святого Миколая на Аскольдовій могилі, кам'яна церква Святої Богородиці (Десятинна) і митрополича церква Святої Софії, Золотоверхня церква Благовіщення та Печерський храм Успіння, а ще Києво-Печерський монастир – осередок духовного життя і книжності. За М. Єліаде, храми – це місця, наділені особливою сакральністю, вони «безупинно освячують Світ, бо одночасно і втілюють, і вміщують його» (Єліаде, 2001: 33). Цікаво, що в художніх текстах наступних епох, зокрема у творах Віри Вовк, давньокиївські храми постають візуальними символами України, її духовного коріння і славного минулого, як-от у поезії «*Золоті ворота*»: «*Золоті ворота – наше знамено слави, / Увінчані церквою, що сяє горбамі. / Про минуле рокочуть легенди старинні, / Ви – перлина столиці в її серцевині*» (Вовк, 2015: 130). Вагому роль у розбудові сакральної архітектури Києва відіграло правління Ярослава Мудрого, за якого місто досягло особливого розвитку. У літописі про це йдеться так: «*В літо 1037 заклав Ярослав город великий Київ, а біля нього Золоті ворота. Заклав і церкву митрополичу на честь святої Софії, Премудрості Божої, і потім на Золотих воротах кам'яну церкву святої Богородиці Благовіщення... Після цього [заснував] монастир святого Георгія і святої Орини. І при цьому почала віра християнська множитися на Русі і поширюватися*» (Повість, 1990).

Інший вектор вербальної сакралізації топосу Києва – це символічне прочитання його духовної історії, що складається з долі людей, життєвий подвиг яких пов'язаний із містом. У «Повісті минулих літ» це передусім життя киево-печерських подвижників Антонія і Феодосія та згуртованих ними монахів, трагічні долі первомучеників-князів Бориса і Гліба, духовний подвиг хрестителів Русі-України Володимира і Ольги. Усі ці постаті сукупно творять єдине обличчя міста – сакрального центру майбутньої української держави, колиски її духовності.

Подібне розуміння аксіологічної місії столиці сутнісно притаманне не лише давнім літописним спискам, а й сучасним творам української письменниці **Віри Вовк**. Для авторки простір Києва невіддільний від мегапростору України, її історії. «*Коли в душі виростає Київ над поясом Дніпра...* – пише вона, – *Київ із золотими верхами над хвилястими вулицями, Київ із десятками прекрасних садів, – мені хочеться співати*» (Вовк, 2003: 163). Уперше після довгої розлуки з Батьківщиною у 1939 р. поетеса відвідала Київ у 1965 р., згодом – у 1967, 1968, 1970 рр., а після здобуття Україною незалежності приїздила майже щорічно. Втім, перші відвідини у 60-х запам'яталися найглибше: непросте долання кордону, творчі зустрічі, знайомство із шістдесятниками, прогулянки із Григорієм Логвином історичними місцями. Про це Віра Вовк із вдячністю пише у «Спогадах»: «*З археологом Григорієм Логвином я ходила по історії Києва: по Хрещатій долині, Володимирській горі з видом на достойні бані Лаври, що хоронять у своїх нечерах нетлінне тіло Нестора, топтала сходи Андріївської церкви, лобувалась її бароковим інтер'єром... У Софійському соборі ми спиналися по кохливих ризунках аж під склепіння Оранти: я дотикалася своїми пальцями святих мозаїк, а Григорій Логвин зі слезами на очах відчувував грецький напис довкола Богородиці: “Бог посеред неї, і не порушиться; Бог помагає їй день у день”*» (Вовк, 2003: 185).

У контексті цих фактографічних деталей образ Києва в поезії Віри Вовк творять три основні складові: історія міста, його природа і постаті жителів столиці, передусім друзів-шістдесятників: Григорія Логвина, Галини Севрук, Василя Стуса, Ліни Костенко, родини Світличних, Григорія Кочура, Ірини Штешенко. «*Природні, щедри, обдаровані життєвою мудрістю*

і зрозумінням інших» (Вовк, 2003: 167), ці світлі особистості стали для письменниці живим втіленням духовного обличчя Києва.

Художній простір столиці у творах Віри Вовк зазвичай одухотворений, означений ореолом святості. Поетична сакралізація образу міста найбільш виражена у трьох площинах. Це:

- сакралізація історії Києва, вираженої в архітектурі знакових сакральних споруд;
- сакралізація природи, залученої в літописний подієвий контекст;
- сакралізація легендарно-історичних і сучасних постатей жителів столиці.

З-поміж наведеної тріади вирізняється **сакралізація історії Києва**. Її виразно втілює драматична поема «Іконостас України». Творча уява авторки сягає в літописні дохристиянські часи. В об'єктиві художнього зору оживають сторінки «Повісті минулих літ»: один за одним виринають з глибини віків Дніпро, прибережні кручі, Андріївська, Кирилівська, Десятинна церкви, Лавра з храмом Успіння, Оранта з Софійського собору. Так твориться сакралізований топос княжого граду – оберегу духовності й історичної пам'яті країни.

Уже з перших сторінок поеми виразно прочитується її автобіографічний контекст (екскурсії Києвом з Григорієм Логвином), а також паралелізм із легендарними епізодами «Повісті минулих літ». Письменниця згадує Нестора Літописця та в унісон з давнім автором викладає знакові для Батьківщини події: благословення апостолом Андрієм київських верхів, прийняття християнства, смерть Бориса і Гліба. Подекуди ці поетизовані мініатюри нагадують стислі переспіви літописних текстів, як-от пророцтво про заснування Києва у вірші «Святий Андрій»: «*На цих верхах і нивах килимових... / Тут стане Київ золотоголовий, / Бо ста соборів величаве гроно / Над ним засяє, як свята корона*» (Вовк, 2002: 150). Загалом, в усій поемі наскрізно звучить мотив сакралізації історії рідної землі.

Для ліричної героїні Київ – «княжий город» (Вовк, 2000: 304), «город святий» (Вовк, 2002: 206), місто, яке пережило чимало доленосних випробувань (від набігів половців до сучасної навали «північної орди»), однак зберегло, як святість, історичну пам'ять і віру. Свідками цього нетлінного спадку постають численні сакральні споруди. Із них прикметно вирізняється Софійський собор. Будучи втіленням духовної величі українського народу, його історичної пам'яті, Софія Київська постає центром не лише столиці, а й усієї української держави, органічним втіленням «концепції софійності буття», втіленої вже у назві святині, що «символізувала саму премудрість світу, сотвореного Богом» (Кримський, 2008: 310). «Незрушима стіна», Богородиця-Оранта, Софія – ці вагомі складові духовного топосу столиці є одними з найчастотніших у поетичних рефлексіях Віри Вовк. Святий опіці Оранти поетеса незмінно довіряє рідну землю і власну творчість (Вовк, 2021: 18), до її маєстату звертається в часи історичних лихоліть, благаючи порятунку: «*Стіно Незрушима! Вже тисячу літ / підносиш руки нетлінні... / Скільки наїзників серед храму / німіло перед твоєю красою... / Скільки лихоліть перекотилося / по твоїм серці, Оранто!... / Але ти – Стіна Незрушима, а ми – твій народ, синьошата!*» (Вовк, 2002: 172).

У трагічному ХХ ст., коли вороги всіляко намагалися затерти історію про славне минуле України, руйнуючи її віковічні святині, Віра Вовк прагне відродити пам'ять про них у своїх творах. Це прикметно втілює поезія «Київ», де згадані образи зруйнованих Десятинної й Успенської церков – літописних свідків княжої величі міста. Драматичну долю столиці у вірі війни і повоевної розрухи поетеса порівнює з хресним шляхом Спасителя, актуалізуючи в слові сакральний контекст новітньої Голготи: «*...Розп'явлені стигми Голготи / Злітають жар-птицями маку / Із золота маківок на дзвіницях / На ребра Успенського дива, / На слід Десятинної церкви, / На моці Братської академії...*» (Вовк, 2000: 226). Аналогічний підтекст закладено в поезії «Собори». Метафорична думка авторки виводить промовисті образи «бездзвонних дзвіниць», які крізь роки «голосять / про велич розкотисту княжу» (Вовк, 2015: 124). Подібна візія зруйнованої Лаврської дзвіниці відображена у вірші «Матері й Лаврська дзвіниця», де відома святиня оживає у вічності перед Божим престолом: «*Тебе піднесли два херувими крилаті, / (Як на малюнках старовинних літописів) / Перед престол Віковічного*» (Вовк, 2000: 119). Віра Вовк не випадково згадує першоджерело – «старовинні літописи». Ця художня мікродеталь, як і характерні топоси сакральної архітектури давнього Києва, у вербальному просторі тексту втілюють ідею незнищенності духовної сутності княжого міста.

Загалом, у поетичних інтерпретаціях образ столиці часто набуває олюднених, антропоморфних рис: вона молиться, підносячи до неба «нетлінні руки» Оранти (Вовк, 2002: 172), «вдивляється у води Дніпра» руїнами Лаврської дзвіниці (Вовк, 2000: 119), голосить рідною мовою «перед престолом Віковічного» (Вовк, 2000: 119) правду про долю Батьківщини, або ж, воскреснувши зі згарищ, «іде проти вітру з оголеним торсом» (Вовк, 2000: 229).

Інший аспект поетичної сакралізації топосу Києва пов'язаний з естетизацією **образів природи, які постають зануреними в сакралізований історичний контекст**. У Віри Вовк це передусім образ Дніпра – ріки, у якій Україна отримала хрещення (Вовк, 2002: 206). Неперебутне значення вагомості цієї події містять промовисті зіставлення Дніпра та біблійного Йордану («*Ой на Дніпрі, на Йордані...*» (Вовк, 2002: 141)), а також характеристика вод центральної ріки столиці як «*предвічних*» (Вовк, 2015: 122), «*невмирущих*» (Вовк, 2002: 150), «*хрищених скрижалей*» (Вовк, 2002: 153). Поетично звертаючись до Дніпра як мовчазного свідка історії Києва, лірична героїня резюмує: «*Дніпре, твою красу стократ руйнували, Затопили Пороги, береги, перекати... Але предвічні води колишуть на хвилі Володимира хрест і собори столиці*» (Вовк, 2015: 122), – таким чином актуалізуючи у слові історичний сакральний контекст.

Символічного значення локусів-конденсаторів національної пам'яті набувають теж такі пейзажні деталі, як Дніпрові пороги (Вовк, 2015: 122), «наддніпрове узгір'я» (Вовк, 2021: 52), «слов'янські кургани» (Вовк, 2000: 226), ріка Либідь і «бори Боричева» (Вовк, 2000: 304). Про останніх, зокрема, йдеться у поезії «Либідь». У лаконічній формі вільного вірша тут оспівана відома легенда про заснування Києва трьома братами Києм, Щеком і Хоривом та їхньою сестрою Либіддю: «*Мої брати – боривітри / а я лебідка... / зародили поля / зашуміли бори Боричева / постав город мов марево / я сплеснула руками / і річкою стала / щоб у плесі сховати обличчя / княжого города*» (Вовк, 2000: 304).

Важливо, що сакралізовану поетичну візію міста над Дніпром втілюють не тільки характерні образи рельєфу й архітектурні ансамблі, а й **постаті людей, життя яких пов'язане зі столицею**. У Віри Вовк це літописні образи князів і святих: апостола Андрія, Володимира й Ольги, Бориса і Гліба, Володимира Мономаха, Нестора Літописця, Ярославни, Анни-регіни, втілені в драматичній поемі «Іконостас України» та поезіях циклу «Жіночі маски», а також іконізовані образи сучасників – митців-шістдесятників, які у горнилі переслідувань ХХ ст. отримали вінці святості: Алли Горської, Надії Світличної,

Василя Стуса. Їхні світлі постаті художньо виведені в містерії «Триптих». З-поміж названих осіб найвиразніше окреслено трагічну долю ув'язненого поета В. Стуса, його портрет іконічно співвіднесений зі стражданням Христом: «В'язня обличчя – ікона німа, / В ньому нічого, крім болю, нема... / Був я поет, а тепер я, мов Ти, / Той, що доніс уже хрест до мети» (Вовк, 2002: 167). Легендарні й історичні, усі ці персонажі сукупно творять збірний олюднений образ Києва, зітканий із жистий і доль його засновників і сучасників.

Прикметно, що як і в «Повісті минулих літ», так і в сучасних поезіях Віри Вовк спільною основою творення сакрального топосу Києва є Біблія. Однак, якщо в літописі художня сакралізація історії міста відбувається через активне залучення цитат і ремінісценцій зі старозавітних джерел, то в поетичних текстах Віри Вовк превалює насамперед новозавітне тлумачення новітньої трагічної долі столиці крізь призму євангельської містерії хресного шляху Месії. Цікаво, що якщо в літописі, за традицією часу, фрагменти біблійних текстів безпосередньо вводяться в подієву канву оповіді як її органічна складова, то в поезії Віри Вовк біблійні образи стають символами й метафорами, крізь призму яких прочитуються актуальні українські реалії.

Як і в давніх текстах, так і в сучасних поетичних рефлексіях авторки Київ набуває семантики духовно-культурного осереддя княжої держави. Цілеспрямоване творення його сакрального статусу можна простежити у трьох аспектах. Це: сакралізація історії міста, його державницької ролі і духовної місії християнської столиці («Повість минулих літ») та сакралізація історії, вираженої в церковній архітектурі, символічних образах природи і знакових постатях осіб (жителів і засновників Києва), означені святістю життєві шляхи яких пов'язані зі столицею (твори Віри Вовк).

Водночас, якщо метою ідейно-художньої сакралізації топосу Києва в літописі є послідовне витворення образу могутньої, благословенної Богом столиці новоохрещеної держави та її правомірне входження до священного християнського макропростору, то основною стратегією поетичних творів Віри Вовк є цілеспрямоване апелювання до національної свідомості українців та славного княжого минулого Батьківщини, смисловим конденсатором якого виступає Київ. Саме в цьому аспекті вагому роль у текстах письменниці відіграє літописне першоджерело, численні ремінісценції та алюзії якого наявні в поезіях. Зокрема, в поемі «Іконостас України» Віра Вовк творчо переосмислює відомі епізоди «Повісті минулих літ» про заснування і хрещення Києва та його перших очільників, а в поетичній збірці «Ораторія хвали» й у циклі віршів «Жіночі маски» інтерпретує національно марковані ландшафтні образи та знакові постаті осіб – творців сакральної історії міста.

Висновки і перспективи майбутніх досліджень. Отже, образ Києва як сакрального топосу, «міста-палімпсесту» Єрусалиму, органічно притаманний як середньовічним текстам «Повісті минулих літ», так і модерним поетичним творам Віри Вовк. В усіх цих текстах він постає символічним втіленням України, її «ціннісно-смисловим Універсумом» (С. Кримський). Водночас, якщо в літописній традиції превалює інтерпретація ролі міста в релігійно-символічних координатах сакрального і профанного топосів, то в художній візії Віри Вовк домінує метафоричне, олоджене сприйняття Києва як уособлення духовної сутності Батьківщини і власної національної ідентичності. В цьому аспекті сакралізація топосу столиці в літописі зумовлена прагненням утвердження ролі міста як княжого стольного граду, а в поезії Віри Вовк – бажанням зберегти від насильницької руйнації історичну пам'ять народу. Інтертекстуально та ідейно закорінені в літописну подієву канву, твори авторки постають унікальним художнім продовженням та сучасним переосмисленням значення й ролі Києва як духовно-аксіологічного й культурно-історичного центру української держави.

Перспективним напрямком майбутніх досліджень художньої інтерпретації топосу Києва міг би стати компаративний аналіз його рецепції у творчості українських письменників-емігрантів.

Література:

1. Білоус П. В. Художній простір у «Повісті минулих літ». *Літературна медієвістика. Вибрані студії: у 3-х томах. Т. 2: Художній світ давньої української літератури: Ізборник*. Житомир: ПП «Рута», 2012. С. 148–163.
2. Браичевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. Київ: Наукова думка, 1988. 261 с.
3. Вовк В. Спогади. Київ: Родовід, 2003. 446 с.
4. Вовк В. Мережа. Львів: БаК, 2011. 152 с.
5. Вовк В. Ораторія хвали. Львів: БаК, 2015. 168 с.
6. Вовк В. Поезії. Київ: Родовід, 2000. 424 с.
7. Вовк В. Театр. Київ: Родовід, 2002. 448 с.
8. Вовк В. Яблуко на Спаса. Рю-де-Жанейро: Contraste, 2021. 54 с.
9. Герасимчук С. В. Символіко-алегорична паралель «Київ – Єрусалим» у літературі Київської Русі. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Бердянськ, 2010. Вип. XXIII. Ч. 1. Серія: Лінгвістика і літературознавство. С. 7–14.
10. Дмитрів І. Сакральний простір у збірці «Велика гармонія» Богдана-Ігоря Антоновича. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2008. Вип. 18. С. 35–42.
11. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін / пер. на укр. Г. Кьоран, В. Сахна. Київ: Основи, 2001. 592 с.
12. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ: КМ Академія, 2008. 367 с.
13. Лотман Ю. М. Семиосфера. Санкт-Петербург: Искусство-СПБ, 2000. 704 с.
14. Повість врем'яних літ: літопис (За Іпатським списком) / пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. Київ: Радянський письменник, 1990. 558 с. URL: <http://litopys.org.ua/index.html>
15. Поліщук Я. Імагологічний вимір Києва в художній літературі новітньої доби. *Київ і кияни у соціокультурному просторі XIX–XXI століть: національний та європейський контекст*. Київ, 2012. С. 27–33.
16. Сорочук А. Трансформація сакрального простору середньовічного міста. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. Львів, 2018. Вип. 16. С. 63–69.

References:

1. Bilous, P. V. (2012). Khudozhnii prostir u "Povisti mynulykh lit" [Artistic space in "The Tale of Bygone Years"]. *Literaturna medievistyka. Vybrani studii [Literary medieval studies. Selected studies]: u 3 vol. (vol. 2, pp. 148-163)*. Zhytomyr: PP «Ruta». [in Ukrainian].
2. Braichevskiy, M. Yu. (1988). *Utverzhennia khrystianstva na Rusi [The establishment of Christianity in Russia]*. Kyiv: Naukova dumka. 261 p.
3. Vovk, V. (2003). *Spohady [Memoirs]*. Kyiv: Rodovid. 446 p. [in Ukrainian].

4. Vovk, V. (2011). *Merezha [Chain]*. Lviv: BaK. 152 p. [in Ukrainian].
5. Vovk, V. (2015). *Oratoriia khvaly [Oratory of praise]*. Lviv: BaK. 168 p. [in Ukrainian].
6. Vovk, V. (2000). *Poezii [Poetry]*. Kyiv: Rodovid. 424 p. [in Ukrainian].
7. Vovk, V. (2002). *Teatr [Theater]*. Kyiv: Rodovid. 448 p. [in Ukrainian].
8. Vovk, V. (2021). *Yabluko na Spasa [An apple for the Savior]*. Rio-de-Zhaneiro: Contraste. 54 p. [in Ukrainian].
9. Herasymchuk, S. V. (2010). Symvoliko-alehorychna paralel "Kyiv–Yerusalym" u literaturi Kyivskoi Rusi [Symbolic and allegorical parallel "Kyiv – Jerusalem" in the literature of Kyivan Rus]. *Aktualni problemy slov'ianskoi filolohii [Actual problems of Slavic philology]*, 23 (1), 7-14. [in Ukrainian].
10. Dmytriv, I. (2008) Sakralnyi prostir u zbirtsi "Velyka harmoniia" Bohdana-Ihoria Antonycha [Sacral space in Bohdan-Ihor Antonych' collection "The Great Harmony"]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues of humanitarian sciences]*, 18, 35-42. [in Ukrainian].
11. Eliade, Mircea (2001). *Sviashchenne i myrske. Mify, snoydinnia i misterii. Mefistofel i androhin [The Sacred and the Profane. Myths, Dreams and Mysteries. Mephistopheles and Androgyne]* (Koran, H. & Sakhno, V., Trans). Kyiv: Osnovy. 592 p. [in Ukrainian].
12. Krymskyi, S. B. (2008). *Pid syhnaturoiu Sofii [Under the Cipher of Sophia]*. Kyiv: VD "KM Akademiia". 367 p. [in Ukrainian].
13. Lotman, Yu. M. (2000). *Semyosfera [The Semiosphere]*. Sankt-Peterburh: Yskusstvo-SPB. 704 p. [in Russian]
14. *Povist vrem'ianykh lit: litopys (1990) [The Tale of Bygone Years: the Primary Chronicle]* (Yaremenko V., Trans). Kyiv: Radianskyi pysmennyk. 558 p. URL: <http://litopys.org.ua/index.html> [in Ukrainian].
15. Polishchuk, Ya. (2012). Imaholohichni vymiry Kyieva v khudozhnii literaturi novitnoi doby [Imagelological Dimension of Kyiv in Contemporary Literature]. *Kyiv i kyiany u sotsiokulturnomu prostori 19-21 st. [Kyiv and the people of Kyiv in the socio-cultural space of the 19-21 cent.]*, 27-33. [in Ukrainian].
16. Sorochuk, A. (2018). Transformatsiia sakralnoho prostoru serednovichnoho mista [The transformation of the sacred space of the medieval city]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politolohichni studii [Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies]*, 16, 63-69. [in Ukrainian].